

fulmen, sed, eo internitente, supremus icerat morientis obtutus.

Interea paullatim caelo solique redditis omnibus, scena patuit omnium miserima. Cruce pendet reclinato capite iuvenis, cereo vultu, vitreis oculis, ore subnigro. Adstat Mater immota, attonita stupenti similis. Circum reliquae mulieres inter manantes lacrimas et suspiria clamant:

— Excessit!

— Excessit! — inquit Anthea, idemque reddidit Cinna. Tum vero accedens centurio quidam ad extremum crudelitatis ludibrium servatum hominem ense transverberat.

Rem sane miram quod spectaculum duplex pacaverit turbam, alterum exticti hominis, alterum residentis iterum solis. Tum subeunti proprius Antheae auditae sunt voces: « Descende de cruce ». Illa autem diu mirata reclinatum caput et exsangue corpus, secum reputabat, fierine posset ut mortuus ille reviviseret. Sed vehementius angebatur Cinna, qui etsi nulla spe tenebatur resurrecti Nazareni, persuasum tamen habebat, eundem potuisse virum Antheae morbo mederi. Iterantibus autem vocibus: « Descende de cruce »:

— Descende — et ipse clamavit moestissimo gemitu; — sana aegram, meque tecum rape.

*Et iam summa procul villarum culmina fumant,
Maioresque cadunt altis de montibus umbrae.*

Quare Cinna iussit lecticarios moveri. Anthea, ubi domum se recepit:

— Hodie — inquit — horrenda visa obiecta sunt nulla.

Sed neque crastinus attulit dies. Qua de causa laxata aliquantulum vis morbi est. Animo quoque erigendo multum profuit Timonis adventus, qui gravibus Cinnae litteris excitatus, quam potuit celerime contendit, ut extremum videret filiam.

Interim Cinna quidquid in utramque

partem aut metus aut spes subiecerat secreta aestimatione pensabat; quietis intervallis usam quidem fuisse alias uxorem; non tamen bidui; quod animos recepisset, eius rei causam facile esse aut patris contubernium, aut excitatos ferali spectaculo sensus.

Ceterum quae subiecta oculis fuerant ita mulieris animum affecerant, tum alte insederant menti, ut ab earum rerum cogitatione aut sermone vix abduci posset. Intento ore asidebat pater, nec obiciebat quidquid: interdum de viri doctrina percontabatur quaedam, irrito plerumque studio, quod explicari a filia non plura possent, quam quae a Pontio Pilato accepisset.

Et iam nox humida [caelo

Praecipitat, suadentque cadentia sidera somnos.

Itaque, remotis arbitris, quieti se tradit mulier. Ecce autem nondum plane sopita, sive aurium ludibrium, sive vera res fuit, audire sibi visa est effusum per auras concentum mire flebilem, his modis:

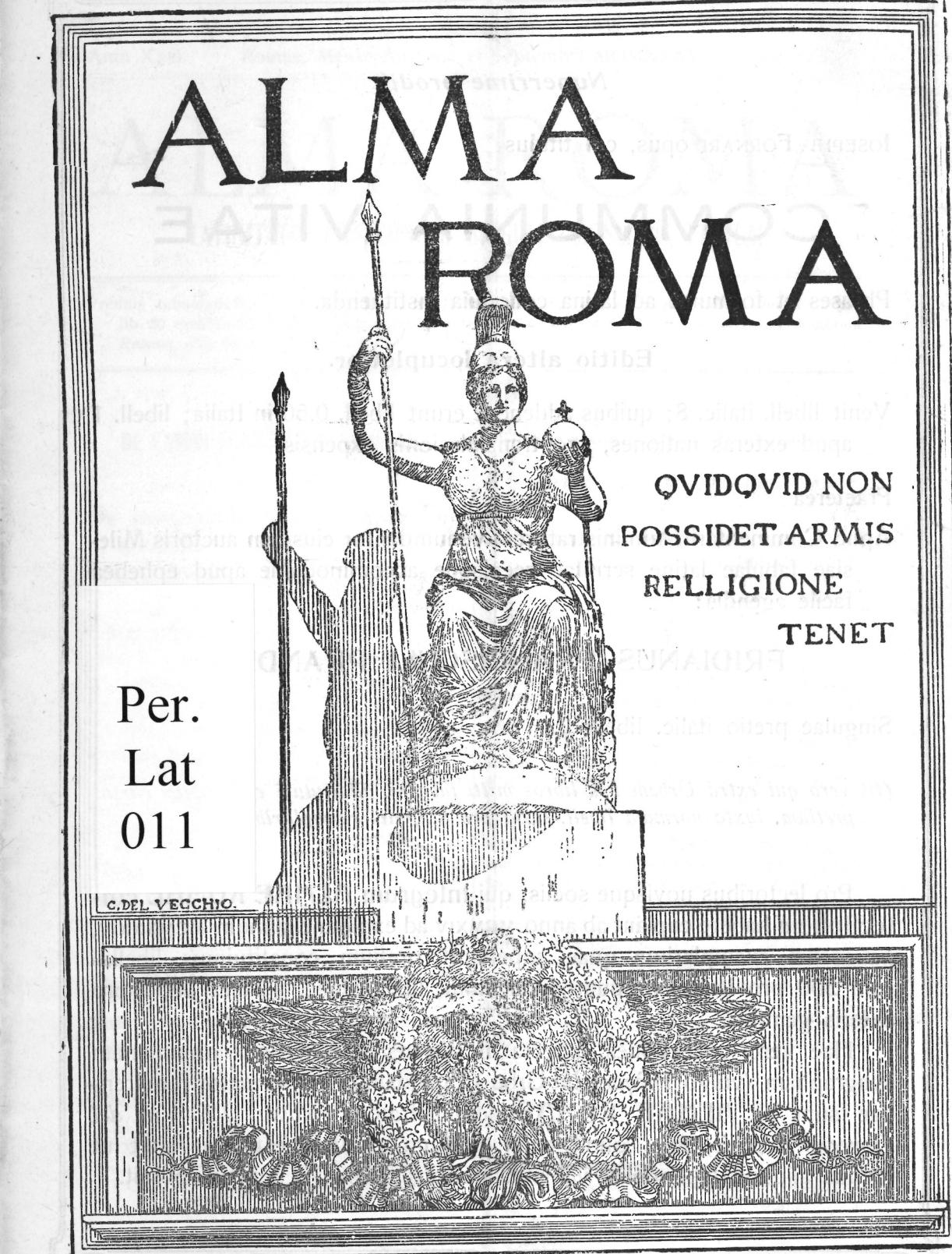
*E caeli gremio nostras deductus in oras
Collibus aeternis genitus, stirps alta Parentis
Aequaevi, intactae soboles spes unica Matris,
Ederet e molli cum primum cespite florem
Halantemque avidas calicem proferret ad auras,
Excidit insano correptus turbine. Mutus
Cuncta dolor terrorque tenet, pavidisque refugit
Grandia naturae miratus funera Titan.
Eheu nutantem concussis axibus orbem
Effugere, et caelum pallenti luce cruentum
Quis dabil? Adsitis, Superi, vastamque ruinam
Aeternis sufferte humeris: quo pondere tanta
Iam premitur moles? quae nunc extinguitur heu
[lux?*

His erecta vocibus diu haesit, multa animo agitavit, uberes effudit lacrimas, donec ignota quadam consolatione perculta ac quasi fatigata in somnum decidit.

(Ad proximum numerum).

IMPRIMATUR: Fr. A. ZAMPINI. Ep. Porphyreonen.,
Vic. Gen. Civitatis Vaticanae.
Dr. JOSEPHUS FORNARI, Moderator, Sponsor.

TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS

Nuperrime prodiit

IOSEPHI FORNARI opus, cui titulus:

COMMUNIA VITAE

Phrases et formulae ad latina colloquia instituenda.

Editio altera locupletior.

Venit libell. italic. 8; quibus addenda erunt libell. 0,50 in Italia; libell. 1 apud exteris nationes, pro transmissionis expensis.

Praeterea

Apud Commentarii Administratorem venumdantur eiusdem auctoris Mileiae fabulae latine scriptae scenisque accommodatae apud ephebea facile agendis:

FRIDIANUS-FRANCISCVLI PRANDIUM

Singulae pretio italic. libell. 2.

(*Ils vero qui extra Urbem hos libros mitti iubeant, addendum erit publici cursus pretium, iuxta normam libell. 0,60 pro singulis exemplaribus.*)

Pro lectoribus novisque sociis, qui **integram ALMAE ROMAE collectionem** habere cupiant ab anno MCMXIV ad expletum annum MCMXXXIV, paucorum exemplarum quae supersunt pretium constituimus libellarium 500 pro Italia; pretium duplicatum, libell. italic. scilicet 1000, pro exteris gentibus.

Hae vero collectiones, adiecta in litteris pecunia per nummariam syngrapham (vulgo *chèque*) in Urbe exigendam, *recto tramite* requirendae sunt ab **ALMAE ROMAE** administratore (*Roma, 12, Via del Governo Vecchio, 96*): quod enim pretium positum est, non sinit ut foenus aliquod bibliopolis, vel mediatoribus quibusvis rependi possit.

ALMA ROMA

LATINITATIS PRAECONIUM SINGULIS MENSIBUS EDITUM

Pretium subnotationis an. MCMXXXV est pro Italia libell. 15; pro ceteris nationibus summa italicas lib. 30 exaequias; ante solvendum rectoque tramite mittendum ad IOSEPHUM FORNARI doctorem *Romam, Via del Governo Vecchio, 96*.

DE LATINI SERMONIS ELEGANTIA ¹

De propositione latina apte collocanda.

Non est ordo *fixus* propositionum. Ordo nativus, seu *naturalis, grammaticalis, ordinarius, communis* ille est, qui natura linguae et usu scriptorum bonae latinitatis innititur. Usurpari solet in scriptis levioris argumenti, in epistolis, in dialogis, in sermone quotidiano, et communiter quum non est peculiaris ratio cur ordo *inversus* usurpetur. Quare qui latine scribere intendit, hunc ordinem studiose investigare debet.

Ordo *inversus*, seu *litterarius*, in cogitatione aut affectu dicentis praecipuum habet fundamentum: quaedam enim notiones aut quidam animi motus in dicentis existimatione ita graves reputantur, ut his potissimum percellatur. Est ordo *subjectivus* potiusquam *objectivus*. Cuius ordinis *inversi* regula generalis haec est: «Notiones aut affectus in quibus praecipuum inest pondus, in primo aut in ultimo loco collocentur».

§ 1. De ordine nativo propositionum.

A. - *Quando una est propositio secundaria.*

I. - In universum

1) praeponuntur propositiones infinitive; ¹ v. g.:

¹ Tamen propositio infinitiva non raro postponitur. Quod fit imprimis 1) quum pronomine aut adverbio demonstrativo in propositione primaria iam indicatur; v. g.: *Hoc teneo: beatum esse neminem nisi sapientem* (Cic.). - Sic existimo: *in summo imperatore quatuor res inesse oportere* (Cic.). - 2) quum pendet sive a dictione composita, sive a nomine quodam; v. g.: *Aequum est cives parcere civibus. Positum sit imprimis sine philosophia non posse effici, quem quaerimus eloquentem* (Cic.). - *Caesarem certiorem faciunt sese non facile vim hostium prohibere* (CAES., *De Bel. gal.*, I, 11). - Facilis est *conjectura*, ea maxime esse exceptenda (Cic.). - Ducuntur homines spe sibi id utili futurum (Cic.).

NB. 1) Omnes propositiones completivae (etiam coniunctivae et interrogativae indirectae) postponi solet nomini a quo pendent; v. g.: *Timor ne hostes irrumpant. - Non abest suspicio, quin ipse sibi mortem consicerit* (CAES.). - *Valetudo sustentatur observatione* quae res prodesse soleant aut obesse (Cic.).

Propositiones completivae possunt et demonstrativo nuntiari et simul a nomine pendere; v. g.: *Vetus haec opinio Graeciam opplevit; vincum esse Saturnum a filio Iove* (Cic., *De Nat. deor.*, 2, 24). - *Haec vobis deliberatio difficilis esset quemnam*

¹ Cfr. fasc. sup.

Geometriam falsam esse creditit (Cic., Acad., II, 33, 106).

Oratorem irasci minime deceat (Cic., Tusc., IV, 25, 55).

Patere tua consilia non sentis? Constrictam iam horum omnium (senatorum) scientia teneri coniurationem tuam non vides? (Cic., Cat., I, 1).

2) postponuntur propositiones
a) tum coniunctivae; (quae sunt completivae directive); v. g.:

Timoleon oravit omnes ne id facerent (CORN. NEP., 20, 5, 2).

Percommode accidit quod non adest Aquilius (Cic., Pro Cœcīn., 27, 77).

Deus non patitur ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus (Cic., Off., 3, 5).

b) tum interrogativae indirectae; v. g.:

Prospiciat praceptor quoniam modo tractandus sit discentis animus (QUINT., I, 3).

Ex me quaesieras nonne putarem tot saeculis inveniri verum potuisse (Cic., Acad., II, 24, 76).

II. - In universum, praeponuntur propositiones

tantis rebus præficiendum putaretis (Cic., Pro Leg. Man., 10, 27). - *Hanc video sapientissimorum fuisse sententiam: legem non hominum ingenii excogitatam esse* (Cic.). - MADVIG (n. 419) scribit propositionem infinitam non seiunctim a propositione primaria considerari. Hinc, ait, 1) primariae interseti potest; v. g.: *Omnes Caesarem appropinquare narrant*; 2) complecti potest brevem aliam propositionem aut unam alteramive vocem; v. g.: *Platonem Cicero scribit Tarentum venisse*. - *Eam causam ego me suscepturum profiteor*; 3) quum primariam sequitur, verbum primariae saepe praecedit accusativus infiniti; v. g.: *Caesar sese negat eo die paelio decertaturum* - aut vox significantior propositionis infinitivae; v. g.: *Acutilius sibi negat a suo procuratore quidquam scriptum esse*.

Sed praecedere possunt plures voces propositionis infinitivae; v. g.: *Ego me Asturæ diutius arbitror commoraturum*, quoad Caesar quandoque veniat (Cic., Fam., VI, 19).

1) causales, incipientes per: *quia, quoniam, quod, quum... etc.*; v. g.:

Quia natura mutari non potest, idcirco verae amicitiae sempiternae sunt (Cic., Am., 9, 32).

Quoniam iam nox est, in vestra tecta discedite (Cic., Cat., III, 12).

Quum sit in nobis consilium, ratio, prudentia, necesse est Deum haec ipsa habere maiora (Cic., De Nat. deor., 2, 31).¹

2) conditionales; v. g.:

Si pace frui volumus, bellum gerendum est (Cic., Phil., VII, 6, 19).

Nisi vas est sincerum, quodcumque infundis acescit (Hor., Ep., I, 2, 55).

3) temporales, incipientes per: *quam, dum, postquam, ubi... etc.*; v. g.:

Quum tacent, clamant (Cic., Cat., I, 8, 21).

Dum eram vobiscum, animum meum non videbatis (Cic., De Sen., 22).

Ubi per exploratores certior factus est, de tertia vigilia profectus est (CAES., De Bel. gal., 1, 12).²

4) concessivae, incipientes per: *etsi, quamquam, etiamsi... etc.*; v. g.:

Etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere certe liberati sumus (Cic., Pro Marc., 5).

Quamquam est incredibili audacia, tamen pertimuit (Cic., De Iurisd. Sic., 30, 74).

¹ Hic propositionum causalium locus ordini naturali optime consonat, quum causa effectum suum logicæ antecedat.

² Propositio temporalis primariae postponitur
1) si ipsa primaria tempus designat, temporalis vero incipit coniunctione *quam* et verbum habet in indicativo; v. g.: *Caenabant apud Seium, quum utrique nostrum redditæ sunt a te litteræ* (Cic., Fam., IX, 7).

2) si temporalis incipit coniunctionibus, quae significant *usquedum* (= *jusqu'à ce que*); v. g.: *Ego in Arcano opperior, dum ista cognosco* (Cic., Att., X, 3). - *Quod exspectassent donec a Praefecto annonæ tanta res ad Senatum deferretur* (TIT. LIV., IV, 13).

Etiam si est in genere tolerabili, certe non est in optimo (Cic., De optim. gen. or., 2).

III. - Praeponuntur item propositiones comparativae quae similitudinem continent et incipiunt coniunctionibus: *velut, tamquam, ut... etc.*; v. g.:

Tamquam illi ipsi acerbitatis aliquid acciderit, angimur (Cic., Brut., I extr.).

Ut sementem feceris, ita metes.

*Hunc locum obtinent præsertim in correlativis. In correlativis enim relativum de se præponitur;*¹ v. g.:

Qui Deum amat, is felix est.

Qualis pater fuit, talis filius est.

Quantas res nemo ante gesserat, tantas Caesar gessit.

Quot ego libros vix vidi, tot tu legisti.

Quoties sidera contemplor, toties admiror Dei potentiam.

Quam infelix qui Deum odit, tam felix est qui Deum amat.

Quantopere filii parentes amant, tanto-pere te amo.

Ut parentes filii amant, ita ego te.

Ubi tu es, ibi esse cupio.

IV. - In universum, postponuntur propositiones

1) finales; v. g.:

Haec dixi, ut mihi ignoscerent (Cic., Pro Lig., 3, 8).

Esse oportet ut vivas, non vivere ut edas (Cic., Heren., 4, 28).

Epaminondas domo non exiit, ne manus sanguine suorum cruentaret (CORN. NEP.).

Obducuntur cortice trunci, quo sint a frigoribus et caloribus tutiores (Cic., De nat. deor., 2, 47).

2) consecutivæ; v. g.:

¹ Demonstrativum interdum omittitur; v. g.: *Quae cupiditates à natura proficiscuntur, (eae) facile expletur sine ulla iniuria* (Cic.). - *Quas scripsisti litteras, (eae) fuerunt mihi iucundissimæ* (Cic.).

Tales non esse putamus, ut iure laudemur (Cic., Off., 1, 26).

Pompeius ea virtute ac fortuna est, ut ea potuerit semper quae nemo praeter illum (Cic., Pro Mil., 29).

V. - Participium obtinet sedem propositionis, cuius vices gerit, v. g.:

Reluctante natura (= *quum reluctatur natura*), irritus labor est (SEN., De Tranq., 6).

Victus (= *si victus fuisset*) pacem oravisset.

Hannibal mare inferum petit, oppugnaturus (= *ut oppugnaret*) Neapolim (TIT. LIV.).

VI. - Quum propositio secundaria, maxime interrogativa, praecedit ope pronominis relativi, interseti possunt, inter relativum et vocem interrogativam aut coniunctionem, quaedam voces propositionis primariae; v. g.:

Quae breviter qualia sint in Cn. Pompeio consideremus (Cic., Pro Leg. Man., 13, 36).

Imo interseti potest vel integra propositionis primaria, si tamen brevis sit; v. g.:

Quarum incredibile est quanta multitudine fuerit Syracusis (Cic., De Suppl., 12, 30).

Quod (ingenium) sentio quam sit exiguum (Cic., Pro Arch., I, 1).

VII. - Parentheses apto et idoneo loco intersetae sunt; videlicet proxime ad vocabulum aut membrum quod definiunt; v. g.:

Ubi dictatorem creatum esse auditum est (tantus eius magistratus terror erat), hostes a moenibus recessere.

Si quid est in me ingenii, iudices, (quod sentio quam sit exiguum), aut si qua exercitatio dicendi... (Cic., Pro Arch., I, 1).

Parenthesis incipiens per « id quod » plerumque ponitur in initio propositionis primariae; v. g.:

Timoleon (*id quod difficilius putatur*), multo sapientius tulit secundam quam adversam fortunam (CORN. NEP., 20, 1, 2).

Si nos, (*id quod maxime debet*), nostra patria delectat (CIC., *De or.*, I, 44, 196).

VIII. - Quum duae pluresve propositiones secundariae concurrunt, sive coniunctae sunt, sive iuxtapositae, eo ponuntur ordine, quo cogitantur. Sic

1) concessiva causalem sequitur; v. g.:

Quia id est suspiciosum, tametsi bestiae sunt, tamen in eam partem potius peccant, quae est cautor (CIC., *Pro Rosc. Am.*, 20).

2) temporalis conditionalem sequitur; v. g.:

Si quid nunc me fallit in scribendo, simul ac progredi coepero, faciam ut tibi nota sit omnis ratio dierum (CIC., *ad Div.*, III, 5, § II).

3) duae temporales iunguntur; v. g.:

Nam *quum te confirmasses redditum, posteaquam Cordius pro testimonio dixit se tibi reddidisse, statim reddendi finem fecisti* (CIC., *In Verr.*, 4, 20).

4) temporalem sequitur concessiva, cui postponitur dein causalis; v. g.:

Quum est ad nos allatum de temeritate eorum qui tibi negotium facesserent, etsi graviter commotus sum, quod nihil tam praeter opinionem accidere potuit, tamen ... (CIC., *ad Div.*, 3, 10).

IX. - Quum propositioni secundariae nova propositio subiicitur, haec

1) secundariae crebro praeponitur; v. g.:

Milites palam loquebantur, etiam *quum vellet Caesar*, sese non esse pugnatores (CAES., *De Bel. civ.*, I, 71).

Legationi Arioistus respondit, *si quid ipsi a Caesare opus esset*, sese ad eum venturum fuisse (CAES., *De Bel. gal.*, I, 34).

Quid autem agatur quum aperuero, facile erit statuere quam sententiam dicatis.

2) rectius in media secundaria collocatur; v. g.:

Ut aegroto, *dum anima est*, spes esse dicitur; sic ego, quod Pompeius in Italia fuit, sperare non destiti (CIC., *Att.*, IX, 10).

Reliquum est ut quid agatur, *quoad poteris*, explores (CIC., *Att.*, VII, 13).

3) nonnunquam tamen secundaria postponitur;¹ v. g.:

Cato mirabatur quod non rideret haruspex, haruspicem *quum* vidisset (CIC.).

Non me paenitet vixisse, quoniam ita vixi *ut* me non frustra natum existimem (CIC.).

§ II. - De ordine inverso propositionum.

I. - Propositio, quam scriptor cupit ut magis eluceat, primam sedem obtinet, etiamsi ex natura sua esset postponenda; v. g.:

Eloquentiae studendum est, etsi ea quidam abutuntur (CIC.).

Quemadmodum milites hibernent, quotidie sermones et litterae perferuntur (CIC., *Pro Leg. Man.*, 13, 39).

Multi omnia recta et honesta negligunt, dummodo potentiam consequantur (CIC.).

Corinthum perfugit Heraclides, expulsus a Dionysio (CORN. NEP.).

II. - Postponitur propositio, quae cum sequenti sententia arctius cohaeret, vel longiori explicatione seu illustratione statim addenda indiget; v. g.:

Non potuit Caius Titium occidere, *quia isto tempore non domi fuit*. Id quod docuerunt innumeri testes ...

¹ Quum duae adsunt propositiones infinitivae, quarum altera ab altera pendet, propositio prima praeponi solet; v. g.: *Scio plerosque scripsisse Themistoclem in Asiam transiisse* (CIC.). - *Ait se compersisse ex eius regno piratas ad Siciliam esse venturos* (CIC., *De Signis*, 29, 66). - *Credo te, memoria tenere me locutum esse* (CIC., *Fam.*, XIII, 6).

Praeponitur quae ad praecedentem sententiam refertur; v. g.:

Te nullos poetas legisse certum est. *Hinc de his non iudicare potes*, licet te pro bono poëtarum iudice venditare soleas.

III. - Propositio praeponenda non raro postponitur, ad vitandam ambiguitatem;¹ v. g.:

Qui studia sequutus est, non facile ea relinquit, *quia suavia sunt*.

IV. - Ex euphonia, propositiones brevissimae, ob naturam postponendae, vulgo praeponuntur, ne sententiae conclusio suavitate et numero caret; v. g.:

Errat qui putat doctrinam magnam sine magna industria acquiri posse.

Legati dicebant Armenium regem in Cappadociam impetum esse facturum (CIC.).

Monita generalia.

I. - Regula praecipua in collocandis diversis vocibus unius propositionis, et etiam in collocandis diversis propositionibus unius sententiae, est ut sensus plerumque maneat suspensus usque ad finem, sive unius propositionis, sive etiam plurium propositionum inter se coniunctarum. Mens legentis, si probe intelligere velit, indiget attento conatu usque ad finem. Haec dos est propria linguis syntheticis, praesertim antiquis, videlicet graecorum et latinorum.

II. - Regulae quae praecedunt, praesertim de ordine nativo, sed etiam de ordine inverso, nihil habent quod sit omnino absolutum et, ut ita dicam, systematicum. Generatim observandae sunt; nam traduntur ab optimis Latinitatis peritis et innituntur exemplis probatorum auctorum, praesertim aureae aetatis. At

¹ Interdum prisci, ob negligentiam, praesertim in levioribus argumentis, propositionem, quae praeponi debebat, postposuerunt.

tamen ditissimae varietatis ratio habenda est. Nihil enim foret magis insulsum ac putidius quam latinus stilus, qui egregia varietate careret.

(Ad proximum numerum)

S. Leonardi in Helvetia.

I. Jss.

DE FONTIBUS IURIS ITALICI LINEAMENTA HISTORICA

AETAS MEDIA¹

Venio nunc ad mediae aetatis singulas leges.

Antequam Odoacres Italiam occuparet, vigebat in occidentali Imperio codex Theodosianus; quod ibidem in vigore mansit etiam postquam corruit Imperium; immo etiam in regno Theodorici, et, postquam editae sunt, compilationes Iustinianae, quae tantummodo in recuperatis imperii partibus promulgatae sunt, et nonnisi postea receptae in universa peninsula una cum codice Theodosiano, cui demum praevaluerent; Iustiniano autem mortuo, in Italia byzantina (Venetiis, Exarchatu, Pentapoli, Neapoli, Amalphiae, Caietae, in Apulia, Calabria, Sicilia usque ad Mossulmanos) magis obtinet ius graeco-romanum, et maxime Basilici, semper una cum codice Theodosiano et cum vulgari illo iure romano, quod non in tabulis, sed in animo, in vita moribusque italicis inscriptum et insculptum nunquam non fuit.

Mox et barbari leges romanis imitari coeperunt. In Italia, primum omnium, anno circiter D, editum est *Edictum Theodorici*, collectio nempe publici privatique iuris, in articulos 154 digesta, et ex codi-

¹ Cfr. fasc. sup.

cibus Gregoriano, Hermogeniano et Theodosiano, exque nonnullis Constitutionibus posterioribus, atque ex Pauli « receptis sententiis » deducta; tenebat Gothos, non Romanos, nisi in iis, quae utrosque tangerent. Minus obtinuit *Edictum Atalarici* « contra eos qui praedia urbana vi occupabant, et contra fornicarios et concubinarios ».

Paulo post, in regno Visigothorum, quod a Rhodano Ligerique fluminibus ad Oceanum patebat per Aquitaniam et Hispaniam, anno dvi, edita est *Lex Romana Visigothorum*, quae plurimum valuit tum in Hispania cum in Gallia; sed etiam in Italiam deducta est, Francorum saltem tempore. Proculdubio in Italia exornata est huius legis epitome, *Lex Romana Uticensis* appellata, e loco ubi reperta est superiore saeculo ab italo Canciani, vel *Curiensis*, e loco ubi ornatam fuisse censem.

Germani, ad humaniorem cultum ab Ecclesia matre atque consuetudine cum Romanis evecti, quo aptius suam ordinarent consortium, novisque rebus accommodarent, leges sibi dare scriptas coeperunt, ad unitatem cum Romanis, quasi ad modum pacti (*Ewa*) popularis, inde nomina: *Ewa* = ius, *Leges populum*, vel *populares* (*Volksrecht*, ut iidem appellabant). Nam varii Germanorum populi varias sibi leges dederunt, quae ad quatuor ordines facile referuntur: *Francicum*, *Gothum*, *Suevum*, *Saxonem*; his accedunt edicta *Langobardorum*.

Leges Francicae sunt:

I. *Lex Salica*. — Salii, germanica Francorum tribus, ad inferiorem Salii fluminis (*Yssel*) ripas consedit; postea (saec. v) a Francis paene absorpti sunt. *Lex Salica*, germanicarum omnium antiquissima, composita forte aa. CCCCLXXXVI-XCVI, regnante Clodoveo, a quo, post Christianam fidem susceptam, revisa fuit; revisa quoque postea est, atque *Novellis* aucta, etiam Ca-

roli Magni, immo et Ludovici Pii, quae « Capitularia legis Salicae » dicta sunt; novissima autem forma emendata, anno DCCLXXVIII, per septuaginta duo capitula deducitur, quae maximam partem decernunt de iure publico, poenarum et processuum; minimam vero de iure privato. Non modo in Francia omni, sed etiam in Italia proculdubio viguit, a Francis invecta regibus; nec satis constat num vere mulieres e regali successione excludat; excludit profecto ab alodiali.

II. *Lex Ripuaria*. — Sedebarant Ripuarii in ea parte, quae Borussia Rhenana postea dicta est; regni caput Colonia Agrippina, nobilissima Romanorum urbs. Edita primum est exeunte vi, vel ineunte saeculo vii, partim ex Salica lege derivata; aucta dein *Novellis* et *Capitulis* usque ad Carolum Magnum, iubetque etiam ius privatum, idque ex Romano et Canonic repetitum: prima omnium explicite decernit leges esse personarum, non territoriorum.

III. *Lex (Ewa) Chamavorum*. — Franci Chamavi ad urbem Hamor, forte Hamaland, incoluisse feruntur. Lex haec, brevis quidem, edita ineunte saec. ix videtur, ad Salicam, vel verius Ripuariam complemandam.

IV. *Lex Anglorum et Werinorum*, hoc est *Thuringiorum*. — Constituerant ante saec. v Angli ad dexteram inferioris Albi fluminis, prope Germanicum mare; Thuringii vero ad sinistram superioris Albi fluminis. Barbaricarum legum brevissima, in prima parte de publico iure, in altera cavet de privato et mixto.

Leges Gothicæ sunt:

I. *Lex Visigothorum*. — Visigothi, ex orientali Germania, ineunte saec. v migrarunt, duce Alarico, per Italiam in Galliam et Hispaniam; utrobique consedere bina regna condentes, Tolosanum (CDXVIII-LXXV), et Toletanum (CDXIV-DCCXI): illud Franci, hoc Arabes opprassere. Primus

eis leges dedit Henricus rex (CDLXVI-LXXXIV); dein successores, inter quos Chindasvindus (DCXLII-LII), eiusque socius et postea successor Recesvindus, qui ex « lege antiqua » suis hanc edidit legem Visigothorum, de qua agimus. Duodecim capitibus, concinne per materiam dispositis, quorum a sex ex integro petitur Codex Theodosianus et *Lex romana Visigothorum*, agit de universo iure. Accessere postea *Novellae* ceterorum regum Hervigii et Egicae (DCLXXXVII-DCCI); nonnunquam datum *Liber Iudicium*, vel *Forum iudicum* (hispanice: *Fueros iuzgo*). Abrogata non fuit in Gallia a victoribus Francis, quorum opera et in Italiam irrepsisse fertur. In Hispania vero diutius viguit, etiam sub Arabibus, et postea in regnis Christianis.

II. *Lex Burgundiorum*. — Burgundii, erratici, minus tamen quam ceteri Germani feri, ex Bornholm, Balticū maris insula, migraverunt, ut videtur, saec. v ineunte, in Galliam, regnumque considerunt in Rheni valle media (hodie ne Alsatiā?). Ab Unnis inde pulsi, ad Rhodani vallem quum transmigrassent, nobile constituerunt novum regnum, quod a Francis an. DCCCIV oppressum absorptumque est. *Lex Burgundiorum* exeunte saec. v edita a Gundobado rege — (unde etiam *Lex Gundobada* dicta) — ab eiusque filio, Sigismundo, aucta, ius romanum sapit et visigothum, viguitque in Gallia, unde in Italiam quoque invecta fuit.

Leges Suevae sunt:

I. *Lex Alamannorum*. — Alamanni, foedus quoddam Germanorum, circa medium saec. II, superiore Rheni vallem, fere ad Menum usque, occupaverunt: plures a Romanis superati, hic illuc migrarunt; tandem una cum Suevis consedere in montium iugis, unde fluunt hinc Danuvius, inde Rhenus, inde Rhodanus flumina. Editum est ineunte saec. VII « pactum Alamannorum », ex quo deinde (anno

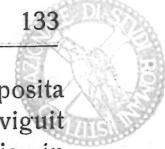
nempe DCCXXX, duce Lanfrido) composita lex fuit. A Carolingiis postea aucta, viguit in Germania meridionali, in Suevia, in Helvetia nordica.

II. *Lex Baiuvariorum*. — Baiuvari, Germanici et ipsi, ex Baia (hodie Bohemia), saec. v, ad Danuvium, prope Thuringicos descenderant, et foedare inter se facta, duce Agilulfo, in Italiam non semel aduersus Langobardos irruerant. A Carolo Magno subacti, an. DCCLXXVIII, anno CMXI libertatem recuperarunt; paulo post adnectuntur Saxoniae. Vetus « pactum », successore auctum, fit lex Baiuvariorum, vestigia exhibens iuris Alamanni, Franci et Visigothi; refert quoque conciliaria quaedam decreta de clericis.

Leges Saxones sunt:

I. *Lex Saxonum*. — Saxones habebant finitos hinc Francos et Thuringios, inde vero Anglos, Mare Germanicum et Frisos; postea et Anglorum regionem occupaverunt ad Danos usque. Iam a saec. IV pirates Saxones mare Germanicum Galliaeque oras perturbarunt; circa medium saec. v quattuor duces Saxones ad Britanniam insulam cum suis appulsi, Eptarchiam illam considerunt, unde historia Angli nominis nova sumpsit exordia. Brevis haec lex, maxime inter omnes germanicam servat indolem; nec satis constat utrum initio saec. IX, an, verius, VIII saeculi ponenda; utrum omnis simul composita, an, probabilius, successive, per partes. Maximam autem partem est lex poenarum, eaque, omnium severissima.

II. *Lex Frisonum*. — Frisii vel Frisos, Germani fortissimi, ad oras Germanici maris constituti, inter Rheni et Amisiae (*Ems*) fluminum perardua ostia ad fines Batavorum, quibuscum serius foedare uniuntur; victi, non domiti, ut videtur, a Caesare, foedus cum Druso et Germanico composuere amicum; rebellearunt imperante Claudio, et, postea, Neroni; libertate recuperata, foedere cum

Saxonibus uniuntur; saec. vi Austrasianis, eoque magis Carolo Martello et Pepino, saec. viii; a Carolo Magno tandem subiecti, eo mortuo libertatem recuperant et servant strenuissime; non tamen resistunt Evangelicae luci, quam excipiunt cupidissimi, ardente fovent amore; nec amittunt quum saevit, postea, insectatio Lutherana, quin etiam sanctissime defendunt plerique latius penitusque, inter fratres dissidentes laudant, atque diffundunt.

Lex Frisonum, quae dicitur, initio forte tantum privata brevisque collectio fuit; postea aucta; vestigia exhibit ethica simul et christiana. Extra non viguit.

De Langobardorum legibus, alias.

SYLVIA ROMANI.

VISIONES ROMANAЕ

CAMPANAE

Iam lux paullatim caeli diffunditur axe,
sidera pallescunt, prataque rore madent;
cinereo perfusa patet Matuta colore,
albicat et caelum, pandiculatur avis.
Dein Aurora novae surgens fert lumina lucis,
et roseo tepidum nunciat ore diem.
Sol inde exoritur; montana cacumina fulgent,
quaes solis radiis dum redimita calent,
templa videntur adhuc noctis fumantia thure,
quo celebrat superas humida terra plagas:
aurea caeruleo surgunt sub tegmine caeli,
centena et tollunt cuspide ad astra caput.
Tum sonitus nostras torpentes percudit aures,
et nobis memorat mistica facta Dei.
« Angelus aetherea demissus ab arce, Mariam
visit, eique Dei nomine dicit “Ave,,,”
Et vix se ancillam professa est Omnipotens,
ad nos, factus homo, venit et ipse Deus.
Et centum resonant sollemnes mane quieto
campanae, atque homines ad sua pensa vocant.
In medio resonantque die, resonantque cadente,
fessaque dum recreat corpora grata quies.

Advena dum Romae sacras procumbit ad aras,
sollicitasque pio murmurat ore preces,

*pro culpis veniamque suis implorat, et altam
Sanctorum flexu poplite poscit opem
templa alterna petens, vastos distracta per agros,
amissum, heu frustra! perdita quaerit iter.
Viribus et fractis, noctu huc palatur et illuc,
atque inconsultos fertque refertque pedes.
Tunc lacrimans caelum votis precibusque fatigat,
atque pios Manes invocat auxilio.
En festis percussa sonis longe aethra resultat,
Romam et ducta sonis advena laeta redit;
Et gratum monstrans autum moerentibus Umbris
aere suo assiduo comparat inferias.¹
Nunc eadem resonat, nocturno et tempore eodem
campana, atque petit Manibus inferias.*

**

*Qualis ab aero praeruptus vertice montis,
torrens vastat agros et sata laeta trahit,
trajicit et truncos spumans, pecudesque ferasque
eripit, evellit pinguis septa, casas;
et late exundans, hominunque bouisque labores
deturbans, limo contegit arva putri:
barbara non aliter devexit alpibus altis
praecipitan acies, diruit Italiam.
Urbis nil superest laetae nisi nomen inane,
civis et ossa ferox ungula frangit equi.
Flectitur haud precibus, nec parcit caedibus; ignes
caedibus adduntur, funera funeribus.
Et Romam rapide dum gressus admovet, horror
invadit mentes, corda dolorque premit.
Ingeminant fletus per compita, perque domorum
clastra, petunt omnes Numinis auxilium.
Numine quo fidens Sanctus Summusque Sacerdos
hostiles turbas unus adire parat.
Nec mora, campana extemplo de turre sacra
insonat, et turbas ad pia templa vocat.
Tunc Praesul: « Miles properans adventat in
[Urbem,
barbarica in miseris impius arma gerens,
et furta, et caedes, et stupra minatur, et Urbis
exitium reputans, facta nefanda iubet.
At si nos armis hodie petit hostis inquis,
haec poena est nostris debita criminibus.*

¹ De nocturno campanae sonitu, quae La Sperduta nuncupatur, haec fabula seu traditio est: Advena, quae Romam a Deo pro suis culpis veniam deprecatura venerat, dum ab una ad aliam Basilicam, inter hortos et vineas peregrinatur, nocte iamdiu imminentia, deerraverat. Quam ob rem afflita et perterrita, animas in purgationis loco degentibus strenue et lacrimans implorabat, quem subito sonitus campanae eius aures percussit, quem sequuta, viam ad Romam iterum invenit.

*Mox Patriae et Fidei afflictis succurrere rebus
mens mihi, sic presens adiuvet ausa Deus.
Vos iterate preces precibus, nec parcite votis;
expugnant equidem vota precesque Deum ».
It Praesul, victorque redit, nam terga retrouquens
finibus a Romae dissitus hostis abit.
Auras per vacuas resonat campana, fideles
promissa currunt solvere vota Deo.
Thuris odorati scandunt tunc aethera nubes,
emittunt laetos organa pulsa sonos.
Praecinit et Magnus commota voce Sacerdos
hymnos et laudes grataque verba Deo.
Et quoties vindex cives campana vocabit,
protinus extollent colla soluta iugo.*

**

*Verberat ut rupem fluctus, refluensque fluensque
saxa inter ludit, spumat et unda strepens,
et maris undisonum auditur concrescere murmur,
(longe etsi resonans littoris ora nitet)
advena sic hospesque strepit, densissima turba,
perque Urbis fluitans compita, perque vias,
atque catervatim Tiberis trans confluit undas,
pergere et ad Petri templo superba capit.
Interea campana sonat, laetisque fragore
iam caelum replet, gaudia magna canens.
Centum aliae sinul et resonant de turribus Urbis,
percussa alternis ictibus aura fremit.
Turba columbarum volat, atque effusa per Orbem,
sub pennis velox nuncia laeta gerit:
« Ecce novus colitur civis caelestibus aulis,
qui nunc Sanctorum dignus honore datur;
Ille Deum sanctis virtutibus illustravit,
Illi datque Deus praemia caelicolum. »
Salve immortalis, salve o assueta triumphis
alma Fides, curis una refrigerium,
Aeterni vos iussa doces aeterna Magistri,
Pontificisque iubes dicta verenda sequi;
dicta verenda sequi, aeterno manantia fonte,
queis vere aeternum condidit imperium
Roma sibi, et populos vincit, victosque gubernat,
non armis, dulci at religione Dei.
Nam Petri busto exsurgit vox, captat et auras,
vi ducta ignota transvolat Oceanum,
ei Radio effundens pacis solamina Christi,
dat Fidei optatum gentibus auxilium.*

Romae.

TITUS BELLATRECCIA.

*Unusquisque nihil promittat in honestum; at, si
promiserit, tolerabilius est promissum non facere,
quam facere quod turpe est.*

S. AMBROSIUS.

XYSTINUM IN VATICANO SACELLUM

De Xystino sacello dicere incipient difficilis est exitum quam principium invenire; ita enim in illud omnes optimarum artium thesauri, omnes clarissimorum memoriae et monumenta virorum, omnes omnimodae perfectionis numeri inducti sunt et congregati, ut, quoad mens humana potest respicere spatium longissimi temporis, non modo nihil illi anteponendum, sed nihil penitus aequandum esse videatur. Quod si quis optaverit meridianam sibi luce clarescere, ante omnia consideret, Vaticanam arcem ita se habere, ut regum omnium domibus et sedibus longe antecellat, nec par, nec secundum quid habeat amplitudine aedium, amoenitate locorum, gloria rerum ibi gestarum, fama celeberrimorum virorum qui incoluerunt, adierunt, musisque omnibus ornauerunt, et sanctitate, sapientia, et quadam perpetuitate utriusque virtutis ita decoraverunt, ut iure Vaticanas aedes poëta appellaverit:

..... loca sancta et proxima caelo.

Atqui si Vaticanum omne, quantum est, annulo cuidam aureo comparaverimus, Xystinum in eo sacellum, quasi quidam adamas sit pretiosior auro, fatebor emicare et emergere. Neque illud prætereundum arbitror, quod huic loco singulariter est, et quasi ineffabile; quippe, (sive id ex arcano afflatu aliquo sit e loco ipso et rerum dispositione dimanans, sive ex iis solemnibus halet, quas ibi ritu augustissimo perficiuntur, sive ex figuris undique percellentibus oculos, qui quocumque incident attoniti excellentia operum haerent), quidquid ibi absolvitur si laetum, nihil usquam augustius ipso, nihil magnificentius; si funebre, nihil usquam

ipso in moestitia solemne magis, et moestum. Quaesum, quid est hoc, quo locus idem gestat laetitia cum laetis, maiestatem redoleat cum divinis, luctum et moerorem excitet in lugubri potiore in genibus?...

Aliis haec inquirenda relinquimus; nobis in praesentia nec licet, nec, si liceret, vires ad perscrutandum causas essent satis; tantum enim onus ingenia nostra non sustinent.

Nonnulla possumus, quae ad istud pertinent adnotare, et ea narramus libenti animo, prouti sive ex libris, sive ex ipsa traditione — famae enim rerum standum quoque est — ad nos ultro sunt demandata.

Pontificis domum privato quoque gaudere templo decebat, praesertim quia plenumque senecta Pontificem imbris, glacie, ventis, hieme, aestu et inclemencia aëris ab adeundis basilicis deterrebat. Atqui decebat etiam ut ita se haberet, quod solemnibus esset satis peragendis, et antistites Curiae et Purpuratos Patres capere posset, nec deesset nobilissimis et Augustis viris in eo locus, et insuper ut aliquod spatium a longe venientibus cederetur. Hinc Summus Pontifex Xystus IV de illo excitando meditari coepit, remque tradidit architecto, illius temporis celeberrimo, B. Pintelli perficiendam, qui solidissimis fundamentis regendum credivit aedificium, ita ut quartum iam praeter saeculum nec parietes, nec fornices, tot saepe terraemotus passi, unquam adversa pertulerint. Duodecim per parietes illitis udo coloribus Perusinus tabulas arte mira deduxit; Resurrectionis historiam Pomarancius, Matthaeus a Licia daemones cum Michaele Arcangelo pugnantes ut Mosis corpore potirentur, et, idololatriae futurum causam, Hebraeis venerandum prius, mox adorandum relinquerent. Abeunte Xysto a mortalibus, quia no-

men sacello iam ab auctore Xystinum erat, Iulius II Pontifex, Xysti, nepos, suas Bramantis, Vaticanae basilicae formidabilem, immanem aedificationem molientis, fornices Xystini figuris decorandas decrevit, opusque Bonarrotio commissum voluit, eadem suadente Bramante, ut, versutus, Bonarrotium a simulacris, (quae inter Moses ille, quo vetustas graeca et latina nihil habet praestantius), averteret sculpidis ad sepulchrale Iulii monumenum, Iulii ipsius, inquam, adhuc viventis voluntate inchoatum; et, quia pictoriae artis expers Bonarrotius putabatur, ut quodammodo capite minueretur, minorque nepote suo, Raphaele Urbinate, iudicaretur. Abnuit Michael Angelus, et opus duendum Raphaeli potius, quam sibi dixit; sed quis Iulium a proposito tenacissimum dimoveret? Itaque Bonarrotius, vellet nolle, Iulii voluntati parere debuit, et accitis pictoribus Florentinis, qui opem ferrent, operi manus admovit. Brevi tamen elecit, expulit impares gerenda rei, et minores faciundis compertos. Solus ergo adoritur giganteum opus, solus ad finem perduxit, et immensus pictoria arte, prout in sculptoria, omnium consensu iudicatus est, pridie kalendas Novembres an. MDXII. Viginti vix mensibus fornicem ingentem tot prodigiis impleverat, quot ibi figuræ depinxerat! Quindecim duatorum millia (circiter quinque et sexaginta hodiernarum libell. millia) pro opere data sunt. Nunc decies totidem una tantum, ex illis sexcentis imaginibus, imago vix emeretur! Quis tamen divenderet?...

Iamque duo et viginti praeterierant anni; Michael Angelus libentiori voluntate scalpra et marmora sibi optabat, quam colores et penicillos. Dicitur abhoruisse, quia diu reflexo in humeros capite, fornices quum pingeret Xystinos, vitium in nervis colli induisset, quod postea nunquam exuerit. Tres Perusini tabulae erant in parietibus absidis pictæ, pulcherrimum

opus; nempe Mosis expositio, Christi nativitas, Deiparae in caelum assumptio; et tamen impares, iniquae picturis Bonarrotianis videbantur. Clemens VII ideo de opere Bonarrotii novo superducendo cogitabat, et, quae volebat, expressit. Morte praereptus Paulo III Farnesio in locum succedenti mandatum reliquit. Tanto semet labori Michael Angelus denegabat. Ipse Pontifex Paulus decem comitantibus Purpuratis magni domum artificis improvisus ingreditur, oratus et hortaturus ut faceret. Numquid negaret iussuro? Parere, necessitas fuit; et Bonarrotius immensus immensum prospiciens, illic supremi Iudicis supremam sententiam coloribus et arti exprimendam tradidit. Quae erant picturae, delentur, ut paries fiat eminentior et promissior in summo, reductior in imo ne pulvis super picturas consistat. Tum, divinum quoddam intuens, admirabilis admovit operi manus, cui nihil unquam par fuit et erit. Octo annos in opus incubuit solus, ut solebat, deditque quod supremum conceptu genii est, quod lineis et arte pictoribus est quasi schola iugis, quod vita et veritate actionum insuperabile hactenus existimatur. Quidquid sacrae chartae, quidquid Aligherius, quidquid Vergilius habent, illic una coniurant, et quid terrible, tremendum imponunt animo consideranti. Numquid ea describam, quae impossibilia dictu sunt? Si videris, coniicies, intelliges; si loqui volueris, experieris facto consequi te ea verbis non posse. Anno MDXII, Natali die Domini, omnibus obstupescientibus patuit. At quum paulo ante Pontifex visum ivisset, miratusque laudaret, quidam ex antistitibus apostolicarum caeremoniarum magistris, Blasius a Cesena, a Pontifice dissentiens, dixit se stomachatum imaginibus illis caupona dignis, quae tot nuda corpora referebant. Ultionem de eo Bonarrotius tulit; namque, ubi velaria ablata fuere, in Minoe vultu, imago Blasii tota

erat. Exclamare ille, vocitare, perstrepere, atrociter ferre, Pontificem exorare ut imaginem sui vultus deleri iuberet. Cui Pontifex: — Et ubinam, Blasi mi, te colluvavit? — In inferno, Pater Sancte, — respondit, — in inferno ille me, furcifer. — Doleo, — Paulus ait; — si enim te in «purgatorio» posuisset, pro te plura facerem, et facta valerent; sed quia in inferno.... Num ignoras quae scripta sunt? *In inferno nulla est redemptio!*

Visne quid sit Xystinum cognoscere? Accede et sta in solemnibus hebdomadae sanctae, in Officiis tenebrarum... Contremiscere. Visne exultare? Accede diebus effusae laetitiae. Templum idem, picturae, imagines eadem tecum gestient quae tecum antea faverunt, quae paulo antea te terruerunt. Undenam hoc?...

Rememorare nunc quot ibi fuerunt magni viri, quot Pontifices, circum exultante grege Christifidelium; intuere...; senties profecto quid sit Xystinum in Vaticano sacellum; senties, inquam, impos effari!

P. D. V.

SAPIENTUM PERVESTIGATIONES

A RADIOPHONICA VATICANA STATIONE
LATINE VULGATAE

NOTITIAE.

DE HYMALAIAE MONTIS ELATIONE.

Dr. G. Dainelli, e R. Italiae Academia, rursus per summa capita exponit quae, de re geologica, invenit diu commoratus in regione prope Hymalaia, egregie exponiens ordinem temporis ceteraque adjuncta ingentis elationis, quam ille montium complexus passus est. A. diserte novit haec, sive ob examen accuratum omnium

de re scriptorum, sive praesertim e directis investigationibus, quibus certitudinem assequutus est de magna pila sedimentaria, paene absoluta, inter Ordovicianum (Silurianum) et Anversianum (Eocenem). Praeterea non sine fundamento pleraque scista crystallina vitrea tempori cuidam praesiluriano tribuere potuit, tempusque statuere petrarum maxime eructantium, praesertim molarum graniticarum, harumque effusionum.

Per multae dissertationes, quae intelligi nequeunt nisi antea opus eiusdem Auctoris cognoscatur circa *Seriem terrarum*, brevi exponi non possunt.

DE STUDIO CHEMICO-AGRARIO CIRCA REGIONES PEDEMONTANAS.

Ingens studium chemico-agrarium circa quattuor regiones e Pedemonte (Salutarium nempe, Pineroliensem, Vercellensem et Taurinensem), absolutum est a Statione chemico-agraria taurinensi. Singulas regiones dissertatione quaeque illustrat, quae innititur praesertim studio geologico et lithologico agri qui efformatur, processu physico chemico, e petris primigenis. Subsequens metallorum dissolutio viam stravit aliis chemicis reactionibus. Analysis physico-mechanica et analysis chemica efficiunt ut agri penitus distinguantur. In summa regionum parte, quae petris constituitur non sine humo, praesertim habentur alpina pabula et coniferarum luci; inferius autem, castaneta et lotifoliorum silvae. In clivorum parte, quae naturam morenicam praesefert et aliis rebus efformatur ex dissolutione productis, coluntur vites et variae plantae annales. Planities denique alluvionalis, quae distenditur iuxta Padanas ripas, et iuxta flumina in Padum affluentia, varie se praebet, iuxta ubertatem et aquarum copiam. Congruentia inter constitutionem geologicam, constitutionem metallorum et agrorum cultum,

clare patet, si observationes agrariae comparentur cum observationibus geologicis, lithologicis, physicis, et chemicis illarum terrarum.

DE NOVA RATIONE IODIUM EXTRAHENDI.

Wald, moderator officinae chemicae-siderurgicae Witkowitziensis (in Cecoslovachia), iodum in pulveribus vaporum ex altis bustis (quae vocantur) pro certo existere asserit. Pulvis habet 25 centesimas partes oxydi zincici, 15 oxydi plumbei, iodii autem a 0,1 ad 0,28 (annuus vero medius numerus est 0,21). Iodium provenit non modo a carbonio Ostraviensi, sed etiam e polonica limonite. Iodium, quod extrahi potest, sufficeret, urgente necessitate, pro omni Cecoslovachia.

DE NOVIS FONTIBUS PETROLIFERIS IN ASIA CENTRALI.

Fontes petroliferi in Asia centrali maximi facti sunt ob praeclaros effectus in Turcmenia habitos: Neftagi enim, puto quoddam viginti diebus 300.000 amphorum petrolei produxit, ita ut terra illa iam certe in futurum petroleo nunquam defuturam affirmare possimus. Etiam apud orientalem Maris Caspii ripam regio finitima, 96 Km. latitudinis, exstallationes petrolii habet, emanationesque hydrocarburorum et vulcanos luteos. Apud Uzbekistan, in valle Ferganensi, iuxta ripas fluminis Syr-Darya, 60 loca inventa sunt, quorum nonnulla petroleum iam copiose producunt, ceterae producent. Apud Khaudag, ad dexteram fluminis Surkhan-Darya, regio alia petrolifera inventa est: cribratio non plus quam 40 metra profunda, 24 horis dedit plures centenas egregii olei amphoras. Asia igitur centralis non iam in posterum importabit petroleum, sed iugiter exportabit, ita ut productio Sovieticae Reipublicae maxime augeatur.

COLLOQUIA LATINA¹

XVII.

Somnus in gymnasio.

FABIOLUS, EUGENIUS.

FABIOLUS. — Fabiosolum te autumo.

EUGENIUS. — Quam ob causam?

FAB. — Quod me modo vellicas, modo pugnum in latus meum incutis.

EUG. — In laneum latusculum tuum. Cur dormitas? Non decet hoc in schola.

FAB. — Mihi sic usus est: tu, ut tibi opus est facto, ita facito. Tua quid refert?

EUG. — Mea quidem aliquantulum; tua vero permultum. Nam si te dormire sivero, Doctor me quoque ut infidelem custodem supplicio prosecuturus est.

FAB. — Ita ne?

EUG. — Etiam, dormitator, ita est.

FAB. — Permitte ut dormiam. Quomodo nunc est, aliter fieri non potest.

EUG. — Istam a Magistro veniam pete.

FAB. — Irrides? Quasi ut dicas: Pete ab atroci cane ut te mordeat; sua sponte mordebit.

EUG. — Ego profecto non feram, non patiar, non sinam ut dormias: usque et usque molestus ero. Etiam acicula, en, te compungam, ut clames, teque ipsum ut sorex tuo indicio prodas.

FAB. — Heu! mitte me; vicissim indulgebo, si te somniculus corripuerit.

EUG. — Hanc abs te gratiam nolo.

FAB. — Tamen...

EUG. — Iam reddenda erit e memoria hesterna paelectio; excute somnum, frica paullum oculos, et relege quae didicisti. Nisi faxis, a tergo, supra caput, ante oculos vindicta est.

¹ Ex IACOBI PONTANI opere, cui titulus: *Progymnasmata latinatis*. — Passim retractavit, hodiernisque moribus aptavit I. F.

FAB. — Quid relege? Nihil edidici.

EUG. — Tum tu ipsa es miseria.

FAB. — Non exiget a me quidquam hac luce; non enim omnes, id quod scis, quotidie recitare possumus, pae multitudine.

EUG. — Ponamus exigere: quid dices?

FAB. — Doce me tu quid dicendum.

EUG. — Pulcre dictum! Egone doceam te mendacem fieri? Nihil attraxit funis tuus.

FAB. — Actum est, poenas luam, recitare non potero. Quid ergo proderit mihi si vigilem? Uno dolore duo peccata expiabo: dormiam rursus.

EUG. — Dormi, dormi, nihil moror. Si Magister me obiurgabit, narrabo quid fecerim, quid dixerim tibi, quid tu contra responderis.

FAB. — Tantum ne me expergefalias. Si etiam hodie vapulavero, non moriar.

EUG. — Quae tibi res fauste ac feliciter eveniat, mi Fabiole!

ANNALES

Inter Italianam atque Aethiopiam discrimen.

Discrimen Italianam inter atque Aethiopiam universi fere orbis mentem et oculos in se recens convertit. Suo tempore diximus, intermissa arbitrorum utriusque partis colloquia fuisse, quum Aethiopes vellet ad discrimen omne disceptationem vertere, ac praecipue finium; negarent Italorum legati hoc esse munus coetui commissum, quod ad conflictationis in regione Ual-Ual caput unice circumscribi deberet. Quum autem terminus ad dissensionem componendam vanus effluxerit, res ab Aethiopum rege ad Societatis Nationum Consilium delegata est, quod Genevae congregatum Italorum senten-

tiae accessit simulque electioni quinti arbitri, in pactione an. MCMXXVIII inter Italiam atque Aethiopiam ad rem prospecta — (qui quidem videtur Politis, Graecorum legatus apud Gallos futurus). Praeterea, quem satis constaret de mente trium nationum quae an. MCMVI tripartito de Africanis negotiis foederi subscripsere, Italiae nempe, Galliae atque Angliae, novas quaerendi compositionis rationes ex ipso foedere, ut id fieret suasit; statuitque ut Societas Consilium die IV proximi mens. Septembribus iterum congregaretur, si etiam tunc partes inter se ipsae minime consenserent; cui tamen postremae propositioni a conferendo suffragio abstinuit Italorum legatus, quippe agendi libertatem gubernii sui vincere non posset.

Die XVI mensis Augusti, Lutetiae Parisiorum reapse Italiae, Galliae, Angliae que legati congregati sunt; at brevi coetus et hic est dimissus, nimis inter se Italorum Anglorumque legatis dissentientibus frustraque inter oppositas sententias Laval, Gallorum supremo administro, concordiae interpretem sese interponente.

Nunc inter viros in rebus publicis singulariter versatos res agitatur; interim vero hinc Aethiopum rex exercitum omnibus rebus ad bellum instruit, inde Italia copias alias in orientalem Africa transvehit.

Vitabitur ne bellum? Faxit Deus!

Regale funus.

Dum scribimus, funestissimus nuntius auditur: Astrid, Belgarum regina, vix triginta annos nata, Augustae domus et universae Belgarum gentis deliciae, apud Lucernam in Helvetia, ex improvisa automobilis currus, in quo cum viro suo pregrinabatur, eversione, immaturam acerbamque mortem oppetit.

Miserrimum casum et nos prope aequae dolemus.

POPULICOLA.

VITUPERANDUM ESSE ILLUM PRINCIPEM, ATQUE EAM REM PUBLICAM, QUAE NON POSSIT PROPRIO MILITE UTI, NEQUE CIVES AD MILITIAM IDONEOS HABEAT.¹

Qui Principes atque Respublica nostro tempore imperant, si ad sui defensionem, aut etiam quum aliis bellum inferendum est, non possint proprio milite uti, neque suis subditis confidere ausint, eos merito pudere debet. Et Tulli Hostilii exemplo cognoscere licet, eius rei causam non a subditis pendere, quoniam ubique gentium nascantur homines apti ad arma tractanda; sed ab ipsis magistratibus, qui populum militari disciplina instituendum non curaverunt. Nam quum Tullius in regnum Numae successit, pacem habuerat urbs annis quadraginta, nec quisquam civium erat, qui unquam in bello fuisse: nihilominus tamen quum bellum gerere decrevisset, neque Samnitum opera uti voluit, neque Thuscorum, neque ullorum aliorum, quicumque tandem essent, quamvis in armis perpetuo fuissent; sed, ut erat prudentissimus, propriis civibus uti voluit: itaque eos etiam disciplina militari ita instituit, ut brevi temporis spatio praestantissimos eos efficerit milites. Ex quibus facile intelligis, verissimum esse quod pronunciavi prius, sicubi homines sint inepti ad arma tractanda, id neque a loci natura, neque ulla alia causa, quam principis negligentia pendere, qui non instituit disciplinam militarem, qua subditi exerceantur. Huius rei exstat exemplum aliud adhuc recens. Omnes enim scimus regem Angliae, superioribus annis quam

¹ EX NICOLAI MACHIAVELLI opere: « De republica disputationes ex prima decade T. Livii » latine reddidit H. BINDI.

VARIA

Galliae regnum invasisset, nullo alio milite quam Anglo uti voluisse, quamvis Angliae regnum triginta annos pacem habuisset, nec exstaret in eo quisquam aut miles aut dux, qui in militia fuisse: quum e contra Galli tunc in bellis Italicis diutissime versati et exercitati essent. Quae omnia facere ausus fuit tunc rex prudentissimus, quod sciret se ita regnum suum instituisse, ut etiam pacis tempore belli studia tractarentur, et disciplina militaris exerceceretur. Pelopidas etiam atque Eparinondas Thebani, liberatis Thebis ex servitute Spartanorum, quamvis cives haberent, qui servire et imperio aliorum parere consuevissent, ac proinde effeminati viderentur, ita eos tamen disciplina militari instituerunt brevi tempore, ut illorum opera prodire in campum et cum Spartanis congregari, eosque vincere potuerint. Quod factum est, ut occasionem derint scriptoribus, id de ipsis praedicandi, quod satis superque monstraverint, non tantum apud Lacedaemonios nasci milites; sed quocumque loco nascuntur homines, illic quoque milites nasci, si modo exstet, eosque disciplina militari instituat, sicuti Tullum Romanos instituisse legimus; quam rem Vergilius praeclare expressit his verbis:

... res desque movebit
Tullus in arma viros.

* *

LUPUS ET VULPES.

Videbat Lupus ad supplicium capitis Vulpem quamdam rapi, eximia forma et magnitudine; itaque misertus illius, statuit Leonem regem, apud quem se sciret singulari in gratia esse, deprecari pro vita illius; sciscitari igitur causam, propter quam Vulpes damnata esset. Cui responderunt qui illam ductabant: — Quod freta viribus suis, non contenta rapinis avium

de cohorte, pinguissimum etiam anserem, de numero eorum, qui regi ad delicatores cibos asservarentur, fuisse ausa aggredi. Tum Lupus, mutata Vulpis liberandae voluntate, discessit, et, fracta cervice, illa periret.

Omnis facinorosi invidi sunt; estque hoc pravitatis vitium insitum pene omnibus ut eos cum quibus communicare videant commoditates suas, e medio sublatos cupiant, illis ut indiminutis ipsi soli fruantur.

* *

PRO IUDICIBUS MENSARUM ELEGANTIBUS.

ESCARUM ORDO:

*Sorbitio ex varis esculentis commixta.
Soleae frixa.
Cucurbitulae insiciis farta.
Caro anserina dulci simul et acri liquamine condita.
Suavillum Florentinum.*

* *

IOCI.

TUCCIAS subdole patri:

— In somniis mihi visus es argenteo nummo me donare...

— Bene quidem; quia mores et facta tua his diebus non exprobranda fuere, tuum facere illum nummum potes.

TUCCIAS in schola.

MAGISTER: — Curnam horologii rotunditas quadrans appellatur?

TUCCIAS: — Eadem profecto causa, qua rectam horologii lancearum lineam sphæram nuncupamus.

Aenigmata.

I.

Olim cara Iovi, speciem mentita iuvencae,
cornigeri coniux Apidis ipsa fui.
Si mihi litterulam insereres, materterea
[Bacchi,
iam fierem, rabidi victima facta maris.

II.

Exitium cunctis triplex me syllaba format:
Prima negat, firmat *media*, expes *ultima*
[quaerit.

Aenigmata in superiore numero proposita his respondent: 1) *Calo, Calor;*
2) *Pica, Spica.*

LIBRORUM RECENSIO

F. QUATTRONE, *In Augustum Humbertum a Sabaudia, regni principem titulo Pedemontii, inscriptiones poeticae* (Rhegii Iul., ex off. Typ. Fr. Morello, MCMXXXV).

Nuper, quo melius frequentiusque *Tempum a Victoria* nuncupatum Rhegii Iul. Deo dicaretur, Humbertus princeps domo Sabaudia, qui nusquam, ubi de pietate in Deum ac patriam demonstranda agatur, se desiderari patitur, non dubitavit rursus in Bruttios ad rem venire. Qui festus dies! quo gaudio universa civitas tunc penitus tacta videbatur!... Ut tanti diei memoria litteris quoque mandaretur, Franciscus Quattrone opellam quamdam latinis versibus edidit, quae cum iam ipsi Principi, cui est inscripta, tum litteratis viris perplacuit. Nec sane immerito; omnibus enim, qui latine sapiant, haud ignotum nomen clarissimi auctoris, quum ille inde a temporibus Didaci Vitrioli unus ferme apud Reginos horis subsecivis latias camenas amantissime excoluerit, et ceterum nonnullae laudes his poëticis inscriptionibus sunt tribuendae.

Mirum, hercle, quot res in tanta brevitate auctor attigerit. Nam, postquam augustum Principem poëtice salutavit, cuius auspiciis ac

praesentia templum decoraretur, atque omnium gaudium tantum virum tam claro die plausibus excipientium expressit, breviter eius laudes canit, qui et suis ipsius virtutibus praestat et maiorum quoque gloria ornatus cunctis esse videtur. Hic vates raptim non nullos Sabaudiae domus principes recenset, insignes praesertim pietate viros non minus quam virtute, in primis Humbertum Beatum, eumque ordine tertium. Quae recordatus vates optimo Principi gratulatur Sabaudamque domum colit, quin, maiora exoptans, ominatur, ut Humbertus virtute propinquos supererit, nomenque suae gentis *semper ad astra ferat*.

Haud sane displicet hoc novum inscriptio- num genus, cuius idem auctor duo alia exempla iam praebuerat, quippe quod et numerorum veneribus ita sese commendet, ut statim legentem allicit.

Scimus Quattromium nostrum omnia sua opera maioribus curis expolita uno volumine quam primum esse complexurum. Optimum quidem consilium; quo tandem litterati viri eximii nostri latinitatis cultoris seu versibus seu soluta oratione scripta legere poterunt. Dum igitur pro rata parte ad opus properandum adhortamur, nunc ob bellum hoc novumque sui ingenii specimen auctori gratulamur atque has duas inscriptiones (III et VI) exempli causa subicimus:

RHEGION
AUGUSTIS SABAUDIS USQUE FIDELE
LAETITIA EN MAGNA
TE VENIENTE FREMIT

PROXIMUS EN FULGET
GENITOR VICTORIUS IPSE
CUI NOMEN VICTOR
BELLICA AB ARTE FUIT

Messanae.

Ios. MORABITO.

LIBRI DONO ACCEPTI

D. IUNII IUVENALIS, *Satirae*; recensuit Nata- lis Vianello. — Corporis Scriptorum Latino- rum Paravianii vol. 61 (In aedibus I. B. Para- viae et Soc., Aug. Taurinorum, Mediolani, Florentiae, Neapoli, Panormi ven. lib. 21).

ANTHEA

[5]

Ad haec resupina cecidit mulier in pulvinaria lecticae; mox interiore quadam luce circumfusa in spemque optimam erecta:

— Tu — inquit — tu es ipsa Veritas!

Iamque, expedita via, ad supplicii locum traxerant Nazarenum, ubi rupis hiatui triplex erat infixa palus, fundamenta ponendis crucibus. Anthea diu multumque tentaverat erecto capite intentisque oculis, si forte posset optabili sane obtutu iterum frui. Sed ubi verticem collis occupavit cohors, tum demum potuit per illuc adstantium spissas cervices, quasi per rimas identidem prospicere modo sertum cruentum, modo ludicram purpuram, modo ipsum vultum vicinae mortis pallore suffusum.

Dum tota in eo est, ecce, lecticae proximus, quidam, albo amictus epitogio, spargit pulvere caput, magna voce ac flebili exclamat:

— Lepris affectum me ille sanavit, quem modo agunt in crucem.

Hoc perculta clamore mulier:

— Audistine, Cai? Ipse sanavit.

Cui ille:

— Libetne discedere?

At uxor:

— Sine, quaeso, consistam.

Animum sibi frangi Cinna sensit, incuriaeque poenituit, qui singularem plane medicum non hospitio exceperisset.

Rebus ad supplicium dispositis ac paratis, laceratum corpus una cum cruce attollitur; iamque ex militibus quidam suffigendis pedibus admovet clavos.

Interea sensim obscurari caelum; obducto sole decolorari colles; sanguineo rubore, qualis esse solet inclinato in ve-

sperum die, infici nubes; mox ingruentes tenebrae omne lumen eripere. Simul aestus tam gravis afflat, vix ut anhelis naribus captari aura ducique spiritus queat.

— Abscedamus — inquit Cinna.

— Sine, quaeso, aliquanto diutius, rursus ut videam hominem.

Tum Cinna iussit admoveri lecticam crucibus. Intendebat mulier oculorum aciem in medium lignum, quasi in obscuriorum tractum nubis, in qua libratum corpus collucere videbatur; adeo, rececente vitali calore, expalluerat. Dum vero notat attentius et refugientes oculos, et collapsa tempora, et difficii anhelitu agitatum pectus, confusum repente auditur murmur; mox horrifica luce micat fulgor ingenti fragore. Terra contremet: incondito clamore, seu verius lugubri ululatu gemituque edito, fit omnium fuga praecips, urgente terrore: facies erat discriminis universi.

Verum, ubi restituta quies respirandi spatium dedit, plurium invidia in misericordiam conversa, variae hic illuc subortae sunt querimoniae: iniuria affectum supplicio sanctissimum hominem, veri praeconem, virum plane divinum, qui vel mortuos excitaret.

— Vae tibi, Hierosolyma! — audita vox est.

Alius vero:

— Terra tremit.

Gliscentem rumorem interceptit iterum repentina lux fulgoris, et, proh miserum, subito ictu concidit Anthea. Ad novam causam terroris fit raptim concursus; at brevi. Nam sedato statim turbine diffractione nubibus, conspecta est concitato ore alloquens virum. Nempe non ipsam